

Мирјана М. БЕЧЕЈСКИ

becejskim@gmail.com

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ ИЗМЕЂУ КУЛТУРНОГ ПАМЋЕЊА И МОДЕРНОГ ЧИТАЊА ТРАДИЦИЈЕ

Институт за српску културу
Приштина – Лепосавић

(*Поеџика Десанке Максимовић: тематски зборник.*
Ур. Јован Делић и Светлана Шеатовић. Нови Сад – Београд:
Матица српска – Задужбина „Десанка Максимовић“,
2025, 302 стр.)

Упркос обимној литератури посвећеној Десанки Максимовић, њено дело у својој поетичкој, жанровској и културној сложености и даље представља подстицајно поље за нова тумачења и преиспитивања. Различити историјски и интерпретативни контексти откривају нове слојеве њеног стваралаштва, чија се значењска разгранатост непрестано потврђује у сусрету са савременим читањима. Управо у овоме лежи значај тематског зборника *Поеџика Десанке Максимовић*, који је настао као резултат научног скупа одржаног у Матици српској поводом сто двадесет пет година од песникињиног рођења. Зборник превазилази оквир пригодног и јубиларног вредновања песникињиног опуса, настојећи да питање њене поезике постави као живо, вишеслојно и методолошки изазовно поље истраживања. Већ сам садржај показује јасну тежњу приређивача да се избегне редукована представа о Десанки Максимовић као „песникињи интима“ и школског канона, те да се њено дело сагледа у пресеку поетичких, културноисторијских, интертекстуалних и рецепцијских перспектива.

Посебна вредност зборника огледа се у томе што окупља тумаче различитих генерација и методолошких усмерења, чиме се успоставља својеврсни дијалог између традиционалне историјско-књижевне интерпретације и новијих читања заснованих на културолошким, наратолошким и интертекстуалним приступима. У том смислу, ова књига сведочи о новој фази у десанкологији, у којој се дело ове врсне песникиње сагледава као динамичан простор значења и зрачења, отворен за нове интерпретативне увиде.

Уводни текст Јована Делића „Постојан раст кроз страшни вијек – до смрти и вјечности“ (стр. 7–9) на почетку успоставља једну од кључних линија зборника: разумевање Десанкиног песништва унутар дугог трајања српске културне и духовне традиције. Критичар посебно наглашава значај збирке *Тражим ѿмиловање* као дела којим се песникиња укључује у модерни дијалог са средњовековним наслеђем, приближавајући се поетичким трагањима Васка Попе и Миодрага Павловића. Осветљавајући језичку креативност Десанке Максимовић, њено ослањање на дубље слојеве језичког памћења и архаичне културне моделе, Делић обликује тумачење које ће у различитим варијацијама бити присутно и у другим радовима зборника. Нарочита вредност овога текста лежи у настојању да се Десанкино песништво сагледа у континуитету српске и словенске културне традиције, поготово у оним њеним слојевима у којима се средњовековно духовно наслеђе преображава у модеран песнички израз.

Један од средишњих текстова зборника представља студија Светлане Шеатовић „Хуманистички и патриотски гласови Десанке Максимовић. Шта се крије иза штита поезије?“ (11–24), у којој се разграђује поједностављена слика о песникињи „тихе“ и аполитичне лирике. Ослањајући се на архивску грађу, преписку и биографске изворе, ауторка показује да је Десанка Максимовић током читавог XX века деловала на сложенем пресеку хуманизма, патриотизма и отпора различитим идеолошким притисцима. Истичу се они делови рада који се односе на песникињину антифашистичку позицију, њен однос према страдању српског народа у Другом светском рату, као и тумачење збирке *Тражим ѿмиловање* као прикривеног али снажног дијалога са механизмима политичке моћи. Уместо пригодног патриотског читања, Шеатовићева Десанкину поезију тумачи као израз снажног етичког отпора и културног памћења, при чему посебну вредност њеном приступу даје непосредан увид у архивску и епистоларну грађу, стечен кроз рад у Задужбини „Десанка Максимовић“ и приређивање песникињине преписке.

Овај рад истовремено показује да новија тумачења Десанке Максимовић проистичу из дубљег разумевања унутрашње целовитости њене личности и дела, а не из откривања неке „друге“ или непознате песникиње. Анализа коју Светлана Шеатовић развија, открива доследност етичких и поетичких ставова који су обележили и живот и стваралаштво песникиње. У том светлу упечатљиво је песникињино сведочење о Радовану Зоговићу и уверењу „да треба служити истини и животу, а што подразумева и оданост народу и отаџбини“, како наводи Лариса Костић у раду „Збирка писама у заоставштини Десанке Максимовић и њен културноисторијски потенцијал“ (249). Такви увиди омогућавају да се Десанкина поезија сагледа као израз дубоко проживљеног духовног, етичког и животног искуства у којем се лична судбина и песнички глас међусобно прожимају.

У тексту „Белешка о поетичкој самосвести Десанке Максимовић“ (27–35), Славко Гордић песникињино дело тумачи из перспективе односа према сопственом стварању и природи песничког гласа. Гордић избегава поједностављена тумачења Десанке Максимовић као песникиње спонтаног и искључиво „непосредног“ лирског израза, отварајући питање саморефлексивне димензије њене поезије. Њено песништво доводи у везу са ширим токовима европске поезије и духовним сродствима која превазилазе уске националне оквире. Таквим читањем Десанка Максимовић се потврђује као ауторка изразите поетичке свести, чије дело истовремено чува унутрашњу лирску непосредност и високу културну самосвест.

Значајан допринос зборнику дају и прилози који Десанкину поезију тумаче кроз однос према традицији и модерности. Лидија Томић у раду „Класично и модерно у поезији Десанке Максимовић“ (163–172) указује на сложену синтезу традиционалних песничких образаца и модерних поетичких поступака, док Јелена Јовановић у студији о наратолошким приступима *Лейойису Перунових йойо-мака* (135–149) показује колико је Десанкино дело отворено према савременим методологијама читања. Оваквим радовима песникиња се измешта из оквира школске рецепције и поново укључује у токове савремених књижевнотеоријских расправа.

Важан допринос ширем сагледавању Десанкиног опуса даје и студија Марка Недића „Приповедачка проза Десанке Максимовић“ (53–63), која пажњу усмерава ка сегменту њеног стваралаштва знатно ређе присутном у научним интерпретацијама. Полазећи од приповедне прозе као значајног дела песникињиног опуса, Недић указује на дубоку повезаност њене прозе и поезије, нарочито у обликовању лирских, етичких и искуствених слојева њеног стваралаштва. Истиче се запажање да се у прозним текстовима препознају исти они мотиви блискости, памћења и унутрашње драме који обележавају Десанкину поезију, што доприноси целовитијем разумевању њеног дела, измештајући га из уско жанровских тумачења.

Посебну тематску целину у зборнику чине радови који Десанкино дело посматрају у хоризонту културног памћења, рецепције и транснационалних књижевних веза. Ту се издвајају текстови Јелене Марићеве Балаћ о односима Десанке Максимовић и савременог чешког песништва, са примером Јарослава Сајферта (173–181), затим студија Персиде Лазаревић Ди Ђакомо о рецепцији Десанке Максимовић на италијанском језику (203–217), као и рад Лазара Милентијевића о руској књижевности у поимању Десанке Максимовић (219–229). Ови радови имају посебан значај јер песникињин опус измештају из уског националног контекста и показују да је реч о ауторки чије се дело обликовало у сталном дијалогу са словенским и европским културним просторима. На тај начин зборник убедљиво демонстрира да Десанка Максимовић није само централна фигура

српске књижевности XX века, већ и важна тачка ширих интеркултурних и књижевних веза.

Више прилога у зборнику упућује на то да једну од најплодотворнијих интерпретативних линија представља она која Десанкино стваралаштво доводи у везу са архетипским, митским и културно-историјским слојевима. Тако Марија Јефtimiјевић Михајловић у раду о архетипским сликама у роману *Прадевојчица* (83–103) отвара могућност тумачења Десанкиног дела у светлу антрополошких и митопоетских образаца, док Снежана Милосављевић Милић анализом олфактивних пејзажа у збирци *Мирис земље* (105–119) осветљава дубоку повезаност чулности, природе и памћења у њеној поезији. Овакви прилози сведоче да се Десанкино песништво више не сагледава само као лирско сведочанство емоције, него као сложен симболички систем у којем се укрштају лична, колективна и културна сећања.

У овом тематском кругу издваја се и рад Драгана Бошковића „Три света *Нероткиње* Десанке Максимовић: Јефимија, Тереза, Јованка Орлеанка“ (65–82), у којем се њена поезија тумачи кроз сложене паралеле са великим женским фигурама духовног и културног памћења. Налазећи упориште у песми „За нероткиње“ из збирке *Тражим љомиловање*, Бошковић отвара питање хришћанских и мистичких слојева у Десанкином песништву, те Јефимију, Терезу Авилску и Јованку Орлеанку доводи у везу са мотивима женског страдања, духовности и песничког саморазумевања. Аутор у песми препознаје дубоко проживљен женски, духовни и егзистенцијални слој искуства, који стоји у симбиози са самом песникињином личношћу и животном судбином. Овакво читање посредно потврђује и једну од важнијих линија овог зборника: да се Десанкино дело не може раздвајати од етичког, духовног и животног искуства које га је обликовало.

Методолошки занимљив правац отвара и студија Сање Париповић Крчмар „Поетички став/систем Десанке Максимовић“ (151–161), у којој се песникињин стваралачки опус сагледава као унутрашње повезан и доследно обликован поетички систем. Уместо представе о Десанки Максимовић као поетеси искључиво интуитивног лирског израза, ауторка указује на континуитет њених поетичких начела и постепено обликовање сложене мреже симбола, мотива и вредносних упоришта кроз различите фазе стваралаштва. Вредност овог рада огледа се у настојању да се унутрашња кохезија песникињиног дела покаже не само на тематском, већ и на поетичком и стилском плану, чиме се додатно потврђује сложеност и развојност њеног књижевног опуса.

Посебну тематску целину у зборнику чине прилози посвећени Десанкином стваралаштву за децу – сегменту њеног опуса који је у

научним тумачењима дуго остајао у сенци њене поезије за одрасле. Рад Зоране Опачић о птицама у поезији за децу Десанке Максимовић (255–269), као и студија Милене Кулић о позоришном потенцијалу *Дечје собе* (283–291), указују на сложене симболичке механизме, жанровску разуђеност и висок степен поетичке самосвести и у овом сегменту њеног стваралаштва. Дечја књижевност овде се посматра као интегрални део Десанкине поетике, а не као маргинални део њеног опуса.

Иако тематски широк и методолошки разуђен, зборник *Поеџика Десанке Максимовић* не оставља утисак расуте или случајне композиције. Напротив, његова унутрашња кохезија произлази из настојања већине аутора да Десанкино дело сагледају у пресеку поетике и културног памћења. Управо се ту открива и најзначајнији домет ове публикације: она не настоји само да понови већ утврђене судове о песникињином месту у српској књижевности, него да покаже због чега њено дело и данас остаје интерпретативно отворено, способно да успоставља нове дијалоге са савременим читаоцем и новим методолошким приступима.

Индикативно је и то што се у већем броју радова Десанка Максимовић појављује као песникиња граничних поетичких позиција – истовремено укорењена у традицији и отворена према модерним песничким токовима. Тако се, рецимо, у текстовима посвећеним збирци *Тражим ђомиловање* и односима према средњовековној култури, посредно обликује слика песникиње која, поред улоге чувара националног памћења, традицију преобликује у модеран песнички језик. Један од важнијих увида које овај зборник доноси јесте да Десанкина поезија почива на непрестаном поетичком преосмишљавању традиције.

Тематски зборник *Поеџика Десанке Максимовић* у целини сведочи да се савремена десанкологија удаљава од понављања утврђених судова о песникињином месту у српској књижевности, настојећи да њено дело сагледа у ширем културном, поетичком и историјском хоризонту. Различити методолошки приступи окупљени у овом издању – од књижевноисторијских и интертекстуалних, до културолошких и наратолошких – не нарушавају унутрашњу структуру зборника, постепено обликујући сложену слику песникињиног опуса. Премда окупљени прилози припадају различитим методолошким усмерењима и тематским круговима, већину повезује тежња да се песникињино стваралаштво ослободи редуktivних представа које су га деценијама пратиле у школској и широј културној рецепцији. Научни допринос ове књиге огледа се колико у научној акрибији појединачних прилога, толико и у доследно осмишљеној концепцији која омогућава да се различити интерпретативни приступи међусобно допуњују и граде целовитију слику Десанкиног стваралаштва.

Окупљени прилози уверљиво потврђују да се трајност Десанкиног дела не заснива на његовој канонској позицији, већ на унутрашњој сложености песничког света који је градила током читавог стваралачког века. Њена поезија преживела је различите идеолошке и поетичке епохе захваљујући дубокој духовној, етичкој и културној слојевитости коју савремени читалац и даље препознаје. Због свега наведеног, тематски зборник *Поеџика Десанке Максимовић* може се читати као сведочанство о трајању научног интересовања за дело једне од најзначајнијих српских песникиња, али и као показатељ актуелних токова у савременој српској науци о књижевности. Десанка Максимовић у овим радовима добија портрет поетесе чије дело подједнако припада културном памћењу и савременом читању, откривајући нове слојеве значења, потврђујући да истинска поезија траје захваљујући снази да преживи промене епоха, идеологија и читалачких очекивања, и задржавајући способност да у различитим временима успоставља нове интерпретативне дијалоге.